

EWA ZALEWSKA
Supraśl, Muzeum Ikon
 ZBIGNIEW MICHALCZYK
Warszawa, Instytut Sztuki PAN

*Odnalezione przez ekipę KZSP ikony z supraskiego
 ikonostasu cerkwi pw. Zwiastowania NMP zakupione
 przez Muzeum Ikon w Supraślu.
 Otwarcie nowej ekspozycji*

Dnia 6 grudnia 2019 r. w ramach obchodów jubileuszu 70-lecia Muzeum Podlaskiego w Białymstoku odbyła się w Muzeum Ikon w Supraślu uroczystość o szczególnym znaczeniu zarówno dla tej placówki, jak i Instytutu Sztuki PAN. Otwarta została nowa część ekspozycji stałej – Sala Podlasie z wystawą *Ikony-relikty podlaskich świętyń*. Najważniejszym eksponowanym w niej zabytkiem jest para ikon zdobiących pierwotnie drzwi diakońskie ikonostasu cerkwi pw. Zwiastowania NMP w Supraślu, wystawionego w 1645 r. Zarówno cały monaster, z ulokowaną w nim główną świątynią (budowla z XVI w. ozdobiona m.in. polichromią przypuszczalnie autorstwa malarzy serbskich), jak i pozostałe elementy wyposażenia były obiektami wyjątkowymi w skali światowej. Wyposażenie cerkwi zostało w znacznej mierze zdewastowane już na początku II wojny światowej przez stacjonującą w monasterze supraskim Armię Czerwoną, a w roku 1944 świątynię wysadziło w powietrze wycofujące się wojsko niemieckie.

W 2016 r. podczas inwentaryzacji terenowej przeprowadzonej w ramach opracowywania kolejnego tomu *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* (ekipa w składzie Zbigniew Michalczyk, Piotr Jamski) odnalezione zostały ikony pochodzące z przegrody ołtarzowej cerkwi supraskiej. W chwili odkrycia służyły za diakońskie wrota pochodzącego zapewne

z przełomu XIX i XX w. prostego ikonostasu cerkwi cmentarnej pw. św. Jerzego w Topilcu. Oczywiście było, że są to malowidła barokowe wmontowane w ową strukturę wtórnie. Postawiona przez Marcina Zglińskiego teza, że są to XVII-wieczne diakońskie wrota spalonego w 1944 r. ikonostasu cerkwi pw. Zwiastowania NMP w Supraślu została następnie nieznacznie rozwinięta przez Zbigniewa Michalczyka i opublikowana w *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*¹. Ikony Aarona Proroka Arcykapłana oraz Michała Archaniola znalazły się w depozycie Muzeum Ikon w Supraślu – wówczas nie były jeszcze własnością placówki. Muzeum podjęło starania o zakup cennych obiektów, zwracając się o dotację do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz do Marszałka Województwa Podlaskiego. MKiDN przyznało dofinansowanie w kwocie 175 tysięcy, a urząd Marszałka 233 tysięcy złotych. Podstawowe badania nieinwazyjne zabytków – wymóg formalny składanego do MKiDN wniosku – potwierdziły przypuszczenie, że obie ikony powstały w tym samym warsztacie w XVII w. 30 września 2019 r., po spełnieniu wszelkich procedur, została podpisana umowa zakupu owych dzieł sztuki między Muzeum Podlaskim w Białymstoku a parafią prawosławną pw. św. Mikołaja Cudotwórcy w Topilcu. Muzeum Ikon przystąpiło do przygotowania nowej części ekspozycji stałej – Sali Podlasie z wystawą *Ikony-*

¹ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, seria nowa, t. 12, *Województwo podlaskie (bialostockie)*, z. 3, *Powiat białostocki*, red. Marcin ZGLIŃSKI, Katarzyna KOLENDO-KORCZAK, oprac. Katarzyna KOLENDO-KORCZAK, Zbigniew MICHALCZYK, Anna OLEŃSKA, Dorota PIRAMIDOWICZ, Katarzyna UCHOWICZ, Marcin ZGLIŃ-

SKI, Warszawa 2016, s. XLIX, 200, 252, il. 986-989; por. Katarzyna KOLENDO-KORCZAK, Zbigniew MICHALCZYK, Marcin ZGLIŃSKI, „W sprawie odnalezienia w Topilcu relikwów ikonostasu cerkwi Zwiastowania NMP w Supraślu”, *Biuletyn Historii Sztuki*, LXXX: 2018, nr 2, s. 401-405.

1-2. Św. Michał Archanioł i Aron, ikony z diakońskich wrót ikonostasu cerkwi pw. Zwiastowania NMP w Supraślu, Muzeum Ikon w Supraślu, stan z 2018 r. Fot. Pracownia Digitalizacji Muzeum Podlaskiego w Białymstoku

3. Ikony Św. Michał Archanioł i Aaron w ikonostacie cerkwi cmentarnej pw. św. Jerzego w Topilcu na zdjęciu wykonanym podczas inwentaryzacji terenowej w 2016 r. Fot. Zbigniew Michalczyk

4. Beata Zadykowicz (Urząd Marszałkowski Woj. Podlaskiego), Ewa Zalewska (kierownik Muzeum Ikon w Supraślu) i Andrzej Lechowski (dyrektor Muzeum Podlaskiego w Białymstoku) podczas otwarcia Sali Podlasie 6 grudnia 2019 r. Fot. Piotr Jamski

5. Katarzyna Kolendo-Korczak i Zbigniew Michalczyk podczas wykładu po otwarciu Sali Podlasie w Muzeum Ikon w Supraślu 6 grudnia 2019 r. Fot. Piotr Jamski

6. Pracownicy Muzeum Ikon w Supraślu i Instytutu Sztuki PAN podczas otwarcia Sali Podlasie. Stoją od lewej: Ewa Zalewska, Katarzyna Skibińska, Piotr Jamski, Katarzyna Kolendo-Korczak, Zbigniew Michalczyk, Piotr Sawicki, Anna Motowicka, Katarzyna Antonowicz (schowana za Ewą Żukowską); kucają od lewej: Helena Czaban, Marta Pokojowczyk, Edyta Tolkin-Snarska, Aneta Jurgilewicz-Stepień.
Fot. Ewa Lorenc

relikty podlaskich świątyń. Spektrum zgromadzonych na niej zabytków, przynależących do sztuki cerkiewnej, ukazuje skomplikowane uwarunkowania religijno-historyczne tych ziem. Ikony Aarona oraz Michała Archanioła należą – obok zachowanych relikwów XVI-wiecznej postbizantyńskiej polichromii cerkwi Zwiastowania NMP – do najcenniejszych dzieł w zbiorach Muzeum, zarówno pod względem artystycznym, lecz przede wszystkim w kontekście historii miejsca – monasteru supraskiego. Ów zespół malowideł oraz dwie cenne ikony z późnomanierystycznego ikonostasu, są obiektami świadczącymi o poziomie kultury i randze Ławry Supraskiej.

Podczas wernisażu odczytano list marszałka województwa podlaskiego, pana Artura Kosickiego, a dyrektor Muzeum Podlaskiego, pan Andrzej Lechowski, podsumowując jubileusz działalności muzeum, podkreślił znaczenie nowo powstałej Sali Podlasie z wystawą *Ikony-relikty podlaskich świątyń*. Z kolei burmistrz Supraśla, dr Radosław Dobrowolski, przedstawił historię trzech ocalałych fragmentów snycerskiej konstrukcji XVII-wiecznego

ikonostasu, eksponowanych dzięki uprzejmości Collegium Suprasliense w Sali Podlasie. W obchodach wzięli też udział goście z Instytutu Sztuki PAN – członkowie redakcji *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* dr Katarzyna Kolendo-Korczak, dr hab. Zbigniew Michalczyk i Piotr Jamski, którzy wygłosili wykład na temat specyfiki terenowych prac inwentaryzacyjno-dokumentacyjnych prowadzonych przez zespół KZSP, a także przedstawili okoliczności odnalezienia ikon, zwracając uwagę na cechy formalne obu wizerunków świadczące o ich wykonaniu w jednym warsztacie.

Fascynujące odkrycia nie są rzadkością w działaniach terenowych prowadzonych w ramach opracowywania tomów *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*, lecz wyjątkowa i niezwykle budująca dla członków redakcji i całego Instytutu Sztuki PAN jest sytuacja, w której praca inwentaryzacyjna wydała owoce tak cenne dla dokumentowanego regionu, a obiekty unikatowe i zapomniane mogły stać się jednymi z najważniejszych eksponatów Muzeum Ikon w Supraślu – dostępnymi dla szerokiej publiczności i stanowiącymi obiekt dalszych badań naukowych.